

УДК 027.8:[01:002.1-028.27](07)(477.83-21)"2010/2015"

Галина Лех,
завідувач бібліотеки
Червоноградської
загальноосвітньої
школи I—III ступенів № 9

Галина Швецова-Водка,
доктор історичних наук,
професор кафедри
документальних комунікацій
і бібліотечної справи РДГУ

Електронні бібліографічні ресурси шкільної бібліотеки

У статті розглянуто аспекти створення та використання електронних бібліографічних ресурсів у шкільній бібліотеці Червоноградської загальноосвітньої школи I—III ступенів № 9 Львівської області, а також застосування інтернет-ресурсів в обслуговуванні. Проведено аналіз електронних бібліографічних посібників, виданих фахівцями шкільної бібліотеки протягом 2010—2015 років, та статистичний моніторинг задоволення запитів за допомогою електронних ресурсів.

Ключові слова: комп'ютеризація бібліографічної діяльності бібліотеки, електронна бібліографія, електронні бібліографічні ресурси, електронні бібліографічні посібники, бібліографічне обслуговування, шкільна бібліотека.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітню систему України та формування єдиного інформаційно-освітнього простору — пріоритетний шлях розвитку галузі. Сьогодні одним із завдань шкільної бібліотеки у цьому напрямі є накопичення й організація електронних ресурсів. Ця діяльність передбачає не тільки створення власних цифрових бібліографічних даних, а й пошук, збір, оцінку, систематизацію інтернет-ресурсів для їхнього використання і в режимі online, і в режимі локального доступу.

Червоноградську загальноосвітню школу I—III ст. № 9 засновано у 1978 році, заклад має класи з поглибленим вивченням математики та української мови. Школу обладнано сучасними технічними засобами автоматизації інформаційно-управлінської діяльності: 56 персональних комп'ютерів, об'єднаних у локальну мережу, що дає змогу адміністрації, шкільному бібліотекарю, психологічній службі, медсестрі підтримувати оперативний зв'язок із педагогічним колективом.

На кожному комп'ютері створено папку з адресою, до якої є доступ з будь-якого шкільного комп'ютера. Заступник директора з навчально-виховної роботи, бібліотекар, працівники шкільної психологічної служби залишають необхідні для роботи педагогів матеріали у папках з розширенням "tmp". Учителі, в яких у кабінеті немає персонального комп'ютера, можуть ознайомитися з цими матеріалами в бібліотеці, де встановлено чотири комп'ютери. Члени дирекції та шкільний бібліотекар мають можливість спілкуватися, не залишаючи робочого місця, через систему зв'язку Skype, яка налічує шість точок.

Під час роботи працівники школи користуються мережею Інтернет як в стаціонарному, так і в бездротовому режимі (зона Wi-Fi охоплює територію усього закладу). Можливості мережі Інтернет дають змогу шукати якнайповнішу інформацію з потрібної теми, працювати з освітніми порталами, підтримувати роботу веб-сайта школи, електронної пошти, локальної мережі "Щоденник.ua", налагодити дистанційну освіту.

Бібліотека школи обслуговує 985 учнів, 92 педагогічних працівників, 38 інших співробітників школи, а також батьків. Фонд книгозбірні становить 9656 примірників художньої, науково-популярної, науково-методичної та іншої літератури та 22 841 примірник навчальної.

До цифрової бібліографічної продукції, створеної фахівцями шкільної бібліотеки, належать: електронний каталог (ЕК), аналітичний банк даних (електронна картотека газетних і журнальних статей та ін.), база даних за всіма напрямками виховної роботи в школі, бібліографічні покажчики, веббібліографічний посібник, бібліографічна довідкова служба.

ЕК бібліотека використовує з січня 2010 року. Він містить спрощений набір функцій, що дають змогу систематизувати документний фонд, а також відслідковувати наявність чи відсутність літератури. Каталог доступний користувачам з комп'ютерної мережі школи і працює у режимі реального часу; він розкриває склад і зміст друкованих, електронних, аудіовізуальних документів, що є у фонді, і забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки. ЕК створено у системі Microsoft Office Access, ресурс об'єднує функції алфавітного, систематичного та предметного каталогів і містить такі бази даних (БД): електронний каталог основного книжкового фонду, електронний каталог навчальної літератури, електронний каталог науково-методичної літератури на допомогу педагогічним працівникам.

Аналітичний банк даних представлено електронними картотеками: газетних і журнальних статей; нових надходжень; віршів, сценаріїв, пісень; програмової літератури для учнів 5—11 класів; з проблем школи "Формування успішної особистості школяра шляхом використання інноваційних технологій"; тематичною "Літературний Червоноград"; красназвочою "Мій край — моя історія жива".

На основі інформації з ЕК та аналітичного банку даних у бібліотеці створено БД за всіма напрямками виховної роботи в школі. Зокрема, у локальній комп'ютерній мережі у папці "Бібліотека" розміщено БД "Виховна робота в школі", яка містить бібліографічні списки з проблем виховання. БД поповнюється щомісяця і дає змогу інформувати класних керівників і заступника директора з виховної роботи в режимі off-line (за допомогою електронної пошти). Наприкінці кожного року інформація систематизується за окремими темами: національно-патріотичне, екологічне, військово-патріотичне, родинно-сімейне, громадянське, морально-етичне, правове, трудове, художньо-естетичне виховання, робота є батьками тощо. Тематика інформування класних керівників змінюється та поповнюється згідно з вимогами часу та обсягом інформаційних надходжень.

Останнім часом великого значення набула видавнича діяльність шкільної бібліотеки як один із напрямів інфор-

мування користувачів, популяризації книги та читання. Бібліографічні посібники (БП), що створюють у книгозбірні, становлять дві групи: посібники великих і малих форм. Традиційно це універсальні, тематичні, персональні, краєзнавчі БП переважно малих форм.

Бібліографічні покажчики (БП більшого обсягу, ніж "малі форми") у шкільній бібліотеці складають за такими напрямками: на допомогу навчальній та науково-дослідницькій діяльності; персоналії видатних педагогів, письменників; присвячені різноманітним освітянським аспектам; ювілейним та пам'ятним датам; з регіональної тематики, краєзнавства.

Завдяки комп'ютерним технологіям створено електронні версії БП, розміщені на сайті школи у розділі "Бібліотека", а також у локальній мережі закладу.

Через обмежене фінансування немає можливості постійно видавати друковані версії БП, натомість їхні електронні аналоги дають змогу забезпечити інформаційні запити читачів. Відповідно, на сайті бібліотеки є БП, які мають лише електронну версію, приміром *покажчики*, присвячені ювілейним датам письменників: "Слово про Кобзаря" (рекомендаційний бібліографічний покажчик для учнів 9-х класів), "Великий Камень" (рекомендаційний бібліографічний покажчик для учнів 10-х класів), "Леся Українка — дітям" (рекомендаційний бібліографічний покажчик для учнів 3-х класів), "Парад книжок від українських видавництв" (рекомендаційний бібліографічний покажчик для дітей середнього шкільного віку), "На допомогу вчителю-предметнику" (рекомендаційний бібліографічний покажчик для педагогічних працівників) тощо. В електронному вигляді виходять і щорічні бібліографічні покажчики з проблем школи ("Формування успішної особистості школяра шляхом використання інноваційних технологій").

Інформаційно-комунікаційні технології значно впливають на методику створення електронних БП. Якщо раніше базою для їхнього формування слугував лише фонд книгозбірні, то з 2010 року для виявлення джерел, відсутніх у ньому, проводиться пошук в Інтернеті за базами даних та електронними каталогами провідних бібліотек, що значно підвищує рівень обслуговування й ступінь повноти наданої інформації.

Надзвичайно важливими у підготовці електронних бібліографічних посібників є гіпертекстові технології. Основна риса гіпертексту — можливість переходів за так званими гіперпосиланнями, які представлені або у вигляді спеціально оформленого тексту, або певного графічного зображення. Гіпертекст дає змогу встановлювати зв'язки між різними документами, а користувачі можуть вибирати, до яких посилаєть і в якому порядку перейти. Крім того, гіпертекст дозволяє зберігати велику кількість додаткового матеріалу окремо від основного тексту.

Фахівці шкільної книгозбірні з кожним роком удосконалюють методику створення електронних БП, використовуючи БД Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБУ) — центру науково-методичного та координаційного забезпечення роботи освітянських книгозбірень. Джерела, виявлені у БД ДНПБУ, відображаються у тексті з відповідною позначкою.

БП, створені лише в електронному вигляді, не мають традиційного допоміжного апарату, що не випадково. Електронні технології дозволяють у будь-який час вносити доповнення, що змінює загальну нумерацію бібліографічних описів і навіть структуру БП. До того ж електронний текст має власні пошукові технології, які дозволяють відмовитися від певних допоміжних покажчиків до БП (авторського, іменного, назв). Отже, під впливом комп'ютерних технологій змінюється традиційна структура бібліографічного покажчика.

Варіантами жанру *бібліографічного огляду*, що створюються у шкільній бібліотеці, є бесіди і розповіді про книги. Їхня мета — зацікавити користувачів актуальними питаннями, допомогти у вивченні найбільш доступної і цікавої літератури з певної теми, творів окремого письменника. Таку розповідь чи бесіду шкільний бібліотекар розміщує у локальній мережі "Щоденник.ua". Відповідно, створено такі бібліографічні огляди: "Літературний портрет Ольги Кобилянської" (бібліографічний огляд для вчителів-філологів), "Майдан у книжках" (бібліографічний огляд літератури), "Оберемок книжок до Різдва свят" (бібліографічний огляд новинок для вчителів початкових класів).

Цікавою новинкою серед шкільних БП є *бібліографічний путівник* "Вкарбовані у вічність" (по пам'ятникам міста Червонограда).

Малі форми рекомендаційних БП набули популярності, оскільки допомагають оперативно донести інформацію про нову літературу, письменників, актуальні й цікаві для молодого користувача відомості. До посібників малих форм, що створюють бібліотечні працівники, належать: бібліографічні закладки, бібліографічні пам'ятки, листівки, буклети, плани читання, дайджести, рекомендаційні списки літератури. Розглянемо детальніше окремі з них.

Бібліографічні закладки створюють за допомогою Microsoft Office Publisher і розміщують у локальній мережі школи. Вони мають чітке читацьке призначення — для учнів молодших класів, наприклад "Грен Роздобудько. Пригоди на невідомому острові". Здебільшого закладки присвячено письменникам, творчість яких діти вивчають за шкільною програмою, а також сучасним українським митцям: "Дитяча поезія Людмили Ржегак — місточок до вашого серця" (бібліографічна закладка для учнів 4-х класів).

Фахівці книгозбірні також укладають *бібліографічні пам'ятки*, присвячені видатним землякам: "Тарас Городецький" (2016 рік у Червонограді — рік пам'яті Т. Городецького). Зазвичай пам'ятки мають вигляд буклету, наприклад: "Усе починається з мами" (бібліографічний буклет, присвячений Дню Матері для учнів 1-х класів).

План читання складають у разі, якщо користувачеві потрібно вивчити певне питання для самоосвіти, розширення загальнокультурного або професійного кругозору. Бібліотекарі пропонують допомогу в організації раціонального читання, як-от план читання для учнів молодших класів, схильних до правопорушень, під назвою "Найкраще".

Найпоширенішими та простими у методичному відношенні є *бібліографічні списки* "З чого почати" і "Що читати далі", наприклад: "З чого почати вивчати історію" (бібліографічний список літератури для учнів 5-х класів), "Фауна і флора у художніх творах" (бібліографічний список літератури для учнів 7-х класів), "Кинь мишку — візьми книжку" (рекомендаційний список літератури для учнів 8-х класів), "Читаємо усією родиною" (рекомендаційний список літератури для сімейного читання). Списки літератури створюють за допомогою стандартного текстового редактора Word і розміщують у локальній комп'ютерній мережі школи.

Дайджести шкільної бібліотеки містять фактографічну чи адресну інформацію, тести тощо. Наприклад, у дайджесті "Новий час — нові професії" (для учнів 9-х та 11-х класів) наведено коротку характеристику професій, інформацію про навчальні заклади, стислий виклад публікацій з періодичних видань і тести на професійну придатність. Наприкінці подано список використаної літератури.

Зростання кількості повнотекстових документів, представлених в електронному вигляді в мережі Інтернет, вимагає розвитку навігаційної функції бібліотеки. Відповідно,

активно розвивається новий напрям бібліографічної діяльності — вебліографія (бібліографування сайтів та інших електронних ресурсів Інтернету). *Вебліографічні покажчики і списки*, так само як і традиційні БП, мають допомогти читачу зорієнтуватися у постійно зростаючих обсягах відомостей з різноманітних галузей знань, отримати систематизовану, достовірну, цікаву і пізнавальну інформацію з глобальної мережі. Такими є "Корисні адреси інтернет-ресурсів з громадянської освіти" (вебліографічний список літератури), "Сучасні українські письменники" (рекомендаційний список офіційних сайтів сучасних українських письменників України), "Для тих, хто створює свята" (вебліографічний посібник для класних керівників).

Бібліотекар регулярно проводить моніторинг інтернет-ресурсів за різними напрямками діяльності школи та систематизує цю інформацію. У 2013 році було створено "Навігатор інтернет-ресурсів". Це *анотований путівник по сайтах*, на яких розміщено нормативно-правові документи, електронні книги, статті з періодичних видань, матеріали конференцій і семінарів з питань освіти. На сьогодні створено та систематично оновлюються три розділи навігатора: "Виховна робота в школі", "Навчально-методична робота в школі", "Керівнику школи". Навігатор виставлено в локальній мережі школи.

До електронної бібліографічної продукції належать і результати виконання *бібліографічних довідок* у режимі онлайн. Служба "Віртуальна довідка" розпочала роботу в локальній комп'ютерній мережі школи з 2014 року. У папці "Бібліотека" є файл "Запитуємо шкільного бібліотекаря", де вчителі залишають запити. Технологія виконання віртуальної довідки складається з певних етапів: отримання разового запиту, пошук бібліографічної або повнотекстової інформації, відповідь користувачеві. Більшість довідок виконуються на базі електронних ресурсів книгозбірні, однак активно застосовуються і ресурси Інтернету. Опрацьовуючи запит, бібліотекар рекомендує тільки достовірну інформацію, надійні мережеві сервіси, що особливо приваблює користувачів. Електронний архів виконаних довідок поповнює бібліографічні ресурси бібліотеки.

Стан задоволення читацьких потреб школярів, учителів, батьків визначає ефективність створення електронних бібліографічних ресурсів книгозбірні. Як свідчать дані, у 2015—2016 навчальному році у шкільній бібліотеці виконано 2062 запити, з них 1650 за допомогою БД електронних ресурсів. Найчастіше читачі зверталися до ЕК — 848 запитів, БД за всіма напрямками виховної роботи в школі — 284 запити, БД "Картотека газетних і журнальних статей" — 272 запити, служби бібліографічної довідки — 112 запитів, бібліографічних покажчиків — 86 запитів, вебліографічних покажчиків — 48 запитів.

Більшість читацьких запитів пов'язані з навчальним процесом і відображають попит на літературу з історії України та країн світу, християнства, філософії, з питань прав людини, зовнішньоекономічної діяльності країн світу, екології, альтернативних джерел енергії, глобальних проблем людства, на матеріали, в яких висвітлюються різноманітні сфери сучасного виробництва.

Висновки. Спираючись на викладене, узагальнимо, що сьогодні фахівцям шкільної бібліотеки потрібно постійно вивчати й упроваджувати новітні технології, які дають змогу значно підвищити інформаційний статус установи. Книгозбірня має стати не лише джерелом ідей, думок, технологій, втілених у друкованих виданнях, а й автоматизованим інформаційним центром, що обслуговує абонентів у локальному й мережевому режимах, використовуючи сучасні ІКТ, творцем власних баз даних і комплексів автоматизованих послуг.

Однією з важливих пропозицій щодо подальшого розвитку цього напрямку діяльності шкільної бібліотеки Червоноградської загальноосвітньої школи І—ІІІ ступенів № 9 є придбання програмного забезпечення для ведення повноцінних баз даних, мультимедійної системи (проектор та екран) для проведення бібліографічних заходів, акустичної системи для відтворення відеоматеріалів, а також фліпчарту для демонстрації візуальної інформації. Створення та наповнення сайта книгозбірні електронними бібліографічними ресурсами також є важливим напрямом її діяльності. Для підвищення ефективності бібліографічних покажчиків потрібно розробити систему рекомендаційних БП, адже сьогодні шкільна бібліотека готує та видає БП у довільному порядку, без урахування змістових і видових особливостей.

Список використаної літератури

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. Відділ "Законодавство". — Текст. дані. — Київ : Верхов. Рада України, 2013. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 17.01.2016). — Назва з екрана.
2. Атахаджасва Н. Про комп'ютерну програму електронного обліку навчальної літератури "Шкільний підручник" / Н. Атахаджасва // Шк. бібл.-інформ. центр. Бібліотечна робота. — 2012. — № 5. — С. 23—27.
3. Використання комп'ютерних технологій у бібліотеках для дітей. — Львів : Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаніка. — Режим доступу: <http://libportal.org.ua/index.php> (дата звернення: 22.02.2016). — Назва з екрана.
4. Дзюба Н. Медіаосвітні ресурси у віртуальному середовищі / Н. Дзюба // Шк. бібл.-інформ. центр. Бібліотечна робота. — 2013. — № 4. — С. 36—38.
5. Здановська В. Майбутнє освітянських бібліотек — в інтеграції інформаційних ресурсів / В. Здановська // Шк. бібл.-інформ. центр. Бібліотечна робота. — 2013. — № 11. — С. 1—5.
6. Трачук Л. Ф. Автоматизація процесу підготовки бібліографічної інформації / Л. Ф. Трачук // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21—23 трав. 2007 р.). — Київ, 2007. — С. 200—202.
7. Трачук Л. Ф. Проблема вибору програмних засобів комп'ютеризації бібліотечної справи / Л. Ф. Трачук // Документно-інформаційні ресурси : матеріали звіт. наук. конф. викл., асп., співроб. і студ. ф-ту докум. комунікацій та менеджменту, 14—16 квіт. 2003 р. : тези доп. — Рівне : РДГУ, 2003. — С. 92—95.
8. Чепурченко О. Шкільна бібліотека в єдиному освітньо-інформаційному просторі регіону / О. Чепурченко // Шк. бібл.-інформ. центр. Бібліотечна робота. — 2013. — № 12. — С. 16—20.
9. Швецова-Водка Г. М. Класифікація комп'ютерних бібліографічних ресурсів // Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Кондор, 2004. — Тема 5. П. 5.7. — С. 122—130.

В статье рассмотрены аспекты создания и использования электронных библиографических ресурсов в школьной библиотеке Червоноградской общеобразовательной школы I—III ступеней № 9 Львовской области, а также использование интернет-ресурсов в обслуживании. Проведен анализ электронных библиографических пособий, изданных специалистами школьной библиотеки за 2010—2015 гг., и статистический мониторинг запросов пользователей, выполненных с помощью электронных ресурсов.

The article deals with creation and use of electronic bibliographic resources in the school library of Chervonohrad I—III levels general School number 9 of the Lvov region and the use of the internet-resources in library-information service of the school library users. An analysis of the school library electronic bibliographic tools, issued during 2010—2015 years, and statistical analysis of queries of users, satisfied by means of electronic resources, are presented.

Надійшла до редакції 14 липня 2016 року